

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXV-1

BELGRADE

1994

КРИТИКЕ, ПРИКАЗИ, ИЗВЕШТАЈИ

Р. Радић, *Време Јована V Палеолога*, Посебна издања 19, Византолошки институт САНУ, Београд 1993, стр. 511.

Постоје књиге које од изласка у јавност плене пажњу научника и временом постају незаобилазан приручник за епоху којом се баве. Резултат прегнућа Р. Радића да расветли владу Јована V по високом научном квалитету завређује значајно место у библиотеци озбиљног византолога. Описујући живот једног од владара династије Палеолога, чија се делатност протезала кроз већи део XIV века, он је успео да научно прецизно, али и надахнуто, представи једно време са свим његовим карактеристикама, појавама, невеликим успесима и честим поразима. Столеће у коме је живео Јован V Палеолог било је, пре свега, испуњено унутрашњим сукобима у Византијском царству. Било је то и доба турске најезде и унијатских пројеката, који су се по правилу завршавали неуспехом. Реконструкција такве вишеслојне историје је веома мукотрпан и тежак посао у коме се истраживач често налази распет између хтења да његов суд буде егзактан и немогућности да у одређеној ситуацији то и оствари. На истраживачком путу многи могу завршити у домишљању. Несигурност изазива и стање у коме се налазе оновремени извори. Са историјским делима ученог Нићифора Григоре и бриљантног цара и писца Јована Кантакузина настаје готово непремостив јаз у наративној традицији позне Византије. Меморари Јована VI се завршавају са 1354, док Григорина *Историја* фрагментарно говори и о догађајима до 1359. године. Овај хијатус настао у другој по-

ловини XIV века попуњавају списи чувених историчара XV века Георгија Сфранцеса, Лаоника Халкокондила и Дукe. Међутим, због временске удаљености њихова казивања су у извесним тренуцима штура и непоуздана. На располагању је и не баш обиман дипломатички и нумизматички материјал. И поред проблема, препрека и разнородности извора неједнаког квалитета Р. Радић суверено влада чињеницама осветљавајући на најбољи начин епоху којом се бави.

На почетку аутор је дао сажет и прецизан преглед узрока првог династичког сукоба у царском дому, између Андроника II и Андроника III, који је почео девет година пре доласка на свет цара коме је књига посвећена. Наредне странице описују рођење Јована V 1332. и његово детињство. Следе догађаји везани за период грађанског рата после смрти Андроника III, између регентства на челу са царицом-мајком Аном Савојском и Јована Кантакузина. Исход вишегодишње борбе довео је младог Јована V, који за очева живота није био проглашен за цара савладара, у подређен положај у односу на победника Јована VI који је 1347. тријумфално ушао у престоницу. Уследиле су године живота у сенци моћног василевса, а касније и таста. Након седам година потиснути Палеолог је успео да ситуацију преокрене у своју корист и завлада самостално 1354. године.

Од тог времена па све до смрти фебруара 1391, Јован V Палеолог је вла-

дао самостално. Бавећи се овим тридесетседмогодишњим периодом царевог живота Р. Радић је с пуним правом закључио да се он може поделити у два раздобља. Прво је везано за време од 1354. до 1371, у коме василевс није био владар без иницијативе и предузимљивости желећи да спасе Царство од неверника. Јован V је два пута напуштао престоницу путујући прво у Угарску (1366), а затим и у Италију (1369) тражећи помоћ од западних хришћана у борби против Османлија. Сви напори били су узалудни. Крајњи исход прозападне политике било је понижавајуће клечање пред папом Урбаном V, и у очима Византинаца срамни прелазак ромејског цара у римокатоличку веру. Обесхрабрен неуспехом он је постао инертна и обамрла личност, која је тражила утеху у претераном конзумирању хране и пића. Од 1371. до 1391. његова спољна политика је готово замрла, а поред сталне турске опасности над његову државу се поново надвила претња унутрашњих сукоба и династичких борби. Од краја шездесетих прикривене амбиције за влашћу прворођеног сина Андроника IV су се током седамдесетих претвориле у отворени сукоб. Тако је Јован V био свргнут са престола 1376-1379, а затим и у времену од априла до септембра 1390. године. Први пуч извео је већ поменути Андроник IV, а други, унук Јован VII. Оба пута се поново враћао на трон захваљујући утицајним Турцима, западњацима и верном сину Манојлу II. У његово време ромејски цареви су били само марионете у рукама моћних и великих сила које су мимо њих одлучивале о судбини Византије. По речима Р. Радића некадашња велика империја је у време Јована V Палеолога била лилипутанска и немоћна држава.

Овај велики истраживачки подухват завршава се описом последњих година живота цара који је најдуже седео на византијском престолу. Према речима аутора Јован V оставио је потомцима царство од чије је величине и сјаја остало само име. Била је то потпуно онемоћала и другоразредна сила у источном Средоземљу сведена на енклаву сасвим утопљену у простране области које су биле под влашћу Османлија.

Дело пред нама се није ограничило само на просопографске белешке о једном византијском цару. Оно представља целокупну слику његовог времена у којој се налазе и прецизне анализе узрока и последица економског опадања и кризе у Царству. Нису заобиђени ни културни, црквени, као ни свакодневни живот. Значајно место припало је и изучавању специфичног феномена у духовној и религијској сфери позне Византије - исихазма, који је имао последице и на политички живот. Ову појаву аутор описује као својеврстан конзервативизам и езотеричност, као и затварање у сопствену херметичку духовну целину.

Рецимо на крају да се међу редовима ове обимне монографије налазе и драгоцени подаци везани за историје земаља које су биле под непосредним утицајем Цариграда, као и оних који су на њега утицали. То се пре свега односи на повести Русије, Османске царице, Венеције и Ђенове. Ту су и многобројне анегдоте, легенде и занимљивости сачуване из XIV века које делу дају драг лепе књижевности, али не иду на штету доброг научног метода и егзактности. Богат језик и префињен стил књигу чине атрактивном не само за људе од заната већ и за ширу читалачку публику.

Сања Мешановић